

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ШКОЛА І ВИХОВАННЯ ЛІДЕРІВ

В. М. Помогайбо

Здійснено критичний аналіз навчального посібника-довідника «Формування лідерської компетентності в школі», авторами якого є фахівці з філософії освіти С.Ф. Клепко та Л. В. Литвинюк. Виокремлено найважливіші аспекти реформування української освіти у напрямі підготовки людини для життя та діяльності у інноваційному суспільстві – суспільстві постійного розвитку. Громадянин такого суспільства має бути лідером у своїй сфері діяльності, здатним іти на крок попереду, усвідомлювати потреби змін і бажати їх здійснювати.

Ключові слова: експеримент в освіті, інноваційне суспільство, лідерство, проривні технології та вимірювання прогресу в освіті.

Помогайбо В. М. Инновационное общество: школа и воспитание лидеров

Осуществлен критический анализ учебного пособия-справочника «Формирование лидерской компетентности в школе», авторами которого являются специалисты по философии образования С. Ф. Клепко и Л.В. Литвинюк. Определены важнейшие аспекты реформирования украинского образования в направления подготовки человека для жизни и деятельности в инновационном обществе – обществе постоянного развития. Гражданин такого общества должен быть лидером в своей сфере деятельности, способным идти на шаг впереди, осознавать потребности изменений и желать их осуществлять.

Ключевые слова: эксперимент в образовании, инновационное общество, лидерство, прорывные технологии и измерение прогресса в образовании.

Pomogaybo V. M. Innovative society: school and education of leaders.

Paper presents critical analysis of training aid-reference book «Forming of leader competence at school» by specialists on philosophy of education S.F. Klepko and L.V. Litvinyuk. The major aspects of reforming of ukrainian education are certain in directions of preparation of person for life and activity in innovative society – society of permanent development. A citizen of such society must be a leader in his sphere of activity, to be able to go to one step ahead, to realize the necessities of changes and wish them to carry out.

Keywords: educational experiment, innovative society, leadership, breaking technologies and measuring of progress in education.

Філософ освіти Сергій Федорович Клепко – відомий учений не тільки в Україні, а й за її межами, є автором унікального фундаментального дослідження «Інтегративна освіта і поліморфізм знання» [1]. Це дослідження згенерувало нову освітню парадигму, яка базується на голографічній природі навчального процесу. І ось тепер ще один прорив у філософії освіти – нова знакова праця «Формування лідерської компетентності в школі», створена Сергієм Федоровичем у співавторстві з молододою дослідницею освітнього простору Людмилою Вікторівною Литвинюк [2].

Автори книги запрошують читача на новий, зовсім недавно відкритий, ще не

досліджений материк освіти. Над входом до цього материка уявляю два величезних яскравих гасла: «65 % сьгоднішніх випускників працюватимуть на роботах, які ще не винайдені!» та «Головне – володіння вчасною інформацією, бо самі по собі знання можуть швидко застаріти!». Ось ці дві істини і змусили авторів узятися за дослідження питань, якою повинна бути людина, котра житиме завтра; як навчити і виховати таку людину? Отже, запрошуюю читачів у мандрівку новим материком освіти, а путівником їм буде навчальний посібник-довідник С. Ф. Клепка та Л. В. Литвинюк «Формування лідерської компетентності в школі».

Помогайбо Валентин Михайлович, кандидат біологічних наук, старший науковий співпрацівник, доцент кафедри природничих і математичних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка

Матеріал у книзі скомпонований за трьома розділами: 1. Основні ідеї та поняття експериментального формування лідерської компетентності. 2. Проривні технології в освіті. 3. Вимірювання прогресу в освіті: система оцінювання лідерської компетентності. Крім того, тут є вступ, післямова, додатки, глосарій експерименту та перелік рекомендованої літератури.

У вступі автори обґрунтовують тезу про те, що учнів-лідерів можуть виховати лише вчителі-лідери, для чого, перш за все, сама педагогічна робота повинна стати лідерською. Оскільки сьогодні не відомо, як це робити, формування лідерської компетентності має здійснюватися експериментальним шляхом.

Перший розділ «Основні ідеї та поняття експериментального формування лідерської компетентності» присвячено уточненню значення таких понять, як експеримент, компетентність, професійно орієнтоване навчання, інноваційне суспільство, лідер, лідерство стосовно освіти, бо ті значення цих понять, які ми вважаємо очевидними, не придатні для освітнього простору.

Сучасні школярі працюватимуть у новому суспільстві, яке буде значно відрізнятися від нинішнього. Щоб підготувати людину до успішного життя в такому суспільстві, потрібна революція в освіті. Ця революція має полягати не в накопиченні наукових і технічних знань, бо людська пам'ять і час навчання досить обмежені, а у формуванні в людини розуміння взаємозв'язків між предметами, процесами та явищами. Крім того, успішна людина завтрашнього суспільства повинна бути лідером, перш за все, для самого себе. Сьогодні не відомо, як це робити, тому і потрібні експерименти в шкільній освіті. У сфері освіти важко відділити власне експериментальну діяльність від не експериментальної, тому поняття експерименту у педагогіці має бути значною мірою модифіковане. При цьому потрібно брати до уваги, що довготривалі експерименти (в саме вони можуть дати найбільш достовірний результат) у навчальному процесі можуть спричинити значну шкоду як контрольним, так і піддослідним учням.

На підставі аналізу відповідних наукових джерел із цього питання автори пропонують таке розуміння експерименту у педагогіці. Експеримент у загальноосвітньому навчальному закладі має бути послідовним, коли контрольна група не призначається, а моніторинг здійснюється на одній і тій же групі учнів та одній і тій же групі вчителів до та після дії експериментальних факторів.

Що стосується поняття «компетентність», то все ще не існує завершеного його визначення. У літературі є безліч тлумачень цього слова на прикладах окремих особистостей. Найбільш прийнятним, очевидно, є розуміння поняття «компетентності» з позицій «граничного підходу», коли визначені межі цієї властивості людини, а компетентність конкретної людини знаходиться десь у цих межах.

Професійно орієнтоване навчання є більш визначеним поняттям, ніж компетентність. Воно тотожне профільному навчанню і є складовою частиною професійної освіти. За такого навчання всі знання отримуються лише в контексті майбутньої професійної діяльності. До речі, професійно орієнтоване навчання є одним із дійових факторів, який ліквідує проблему небажання сучасних школярів вчитися. Однак при плануванні такого навчання потрібно обов'язково враховувати не шкільну предметну структуру освітньої галузі, а потреби ринку праці – сучасні і прогнозовані.

Поняття «інноваційне суспільство» дедалі більше входить у наше життя. Уже визначилося кілька країн (наприклад, США, Німеччина), громадяни яких живуть саме в такому суспільстві. Що ж таке інноваційне суспільство? Відповідь виявляється досить простою: це – суспільство постійного розвитку. У основі його – творчість, яка спрямована на вирішення проблем трансформації людської цивілізації, що постійно виникають. «XXI століття – час становлення та розвитку інноваційних суспільств, у яких виробництво, впровадження і здатність до інновацій стає невід'ємною частиною культури, способом життя суспільства та розвитку його демократичних засад. Інноваційне суспільство передбачає розвинуте лідерство його громадян, бо їм у всіх суспільних сферах необхідно йти на крок попереду, усвідомлювати потреби змін і бажати їх здійснювати», – вельми влучно констатують автори.

Вище зазначалося про брак однозначного розуміння явища компетентності. Однак ще більш «розмитими» є поняття «лідер» та «лідерство», незважаючи на те, що вони широко вживані. Виявляється, що визначень лідера стільки, скільки дослідників цього поняття, – принаймні, кілька десятків. Це й не дивно. Адже одна справа – лідер у політиці, інша – у війську, ще інша – у виробництві, науці, освіті, мистецтві. До того ж, у кожній сфері людської діяльності складові лідера будуть залежати також від місця, яке він займає в ієрархічній структурі цієї сфери. Своєю чергою, на все це накладаються ще й індивідуальні особливості лідера як людини. Наприклад, один спроможний лише впливати на думки інших, а інший має

великий обсяг знань та умінь, щоб організувати свою команду для досягнення поставленої мети.

Непросто визначити і поняття «лідерство», тим паче, що воно має двоїсту природу, бо є одночасно і процесом, і властивістю. Лідерство як процес – це вплив на членів очолюваної команди у вигляді управління та координації її зусиль для досягнення успішного результату діяльності. А лідерство як властивість є здатністю впливати на членів команди без застосування примусу. Звичайно, це стосується і лідерства для самого себе.

Хоча визначень лідера та лідерства безліч, але можна виділити всього три визначальні вимоги до лідера – сформулювати в членів команди впевненість і самоповагу, культивувати їх моральний дух та допомагати їм зростати як особистостям. А вивчення лідерства необхідно базувати теж на трьох змінних – якості лідера, його поведінка та ситуації, в якій опиняється лідер.

Далі автори знайомлять читача з основними теоріями лідерства – влади та впливу, поведінки, якостей, ситуацій, системності, еволюції та постсучасними, які характеризуються розмаїттям поглядів.

І все ж, повернімося до проблем сучасної шкільної освіти, для подальшого успішного існування якої необхідно створити модель лідерської компетентності саме для неї. Узагалі-то на цей час різними дослідниками запропоновано цілий ряд моделей лідерської компетентності (багаторівнева, проектна, суперлідера, лідера у собі, комунікативної компетентності). Найбільш привабливою для впровадження у шкільну освіту, на думку авторів книги «Формування лідерської компетентності в школі», є багаторівнева модель лідерської компетентності, запропонована американським ученим Дж. Коллінзом у книзі «Від гарного до великого» [3]. Ця модель презентує шлях удосконалення лідерської компетентності за п'ятьма рівнями поступового ускладнення вимог до лідера: 1) лідер інструментальний (відзначається високим професіоналізмом), 2) лідер думок (бере ефективну участь у роботі команди), 3) лідер локальний (є компетентним менеджером), 4) ефективний лідер (відзначається емоційним інтелектом, який приваблює добровільних прихильників), 5) великий лідер (відзначається скромністю та волею на додаток до усіх попередніх ознак).

Завершується перший розділ посібника-довідника С.Ф. Клепка та Л. В. Литвинюк аналізом моделей формування лідерської компетентності в

навчальних закладах. Автори вимушені констатувати, що ці моделі орієнтовані переважно на форми виховання, і тому проблема формування лідерства в школярів потребує додаткових досліджень. Усе ще залишаються не вирішеними ключові питання методики та змісту викладання. Не визначено також шляхи перетворення принципів лідерства на стиль життя всіх учасників навчального процесу в школі. При цьому слід не забувати про головну мету освіти – навчити людину думати.

Цим вимогам значною мірою відповідає шкільна програма «Лідер у мені», створена американським педагогом С. Кові та впроваджена на цей час у понад 1000 загальноосвітніх навчальних закладів світу [4]. Автор програми припускає, що кожна дитина має спадкові схильності до певного таланту, і завдання школи – виявити цей талант. Школа не повинна зосереджувати всі свої зусилля на поліпшенні оцінок. Вона має також забезпечити розвиток у кожної дитини її повного природного потенціалу, який включає такі ознаки: лідерство, відповідальність, адаптивність, ініціатива і самоспрямованість, міжкультурні навички, здатність до розв'язування проблем, комунікативність, творчий потенціал, здатність взаємодіяти. Виховувати у кожного школяра лідерство відповідно до його схильності до певної сфери діяльності необхідно не через введення навчальної дисципліни про лідерство, а через інтегрування принципів лідерства в усі рівні діяльності школи – навчальний план, викладання усіх дисциплін, виховні заходи, традиції, щоденну поведінку всіх учителів та учнів.

У другому розділі посібника-довідника – «Проривні технології в освіті» – розглядаються переважно ті інноваційні навчальні технології, які спроможний впровадити у свою діяльність окремий учитель, навіть без підтримки колег чи керівництва. Як зауважують самі автори, основним призначенням цього розділу є «надихнути вчителя на здійснення лідерства – потенційно сильної стратегії навчання – і визначити орієнтири для конструювання ним власних освітніх технологій і стратегій». Кожна із розглянутих у розділі технологій може бути у нагоді для створення педагогом своїх «лідерських модулів» у межах навчальних предметів.

С. Ф. Клепка і Л. В. Литвинюк рекомендують не ототожнювати поняття «інноваційна навчальна технологія» та «проривна технологія». Перше з них досить поширене в сучасній педагогіці. Його звичайно тлумачать не як використання принципово нових методів навчання, а як впровадження уже наявних засо-

бів навчання – Інтернету, мультимедійних систем тощо, які, до речі, не забезпечують підвищення якості освіти. Останнього можна досягти лише за допомогою проривних технологій – технологій, які досі не були відомі. На роль таких технологій для освіти автори пропонують низку моделей: «Революція в навчанні», «Школа майбутнього», «Читання – найкраще навчання», «Багатомовна освіта», «Школа, що керує знаннями», «Проектний метод в освіті», «Супернавчання» та інші.

Звичайно, кожен учитель вибере собі серед них ту, яка буде йому найбільш до вподоби. Але, якщо брати до уваги популярність запропонованих моделей проривних технологій в освіті, то варто звернути увагу на модель, презентовану у праці новозеландських авторів Г. Драйдена та Дж. Вос «Революція в навчанні» [5]. Про затребуваність цієї книги свідчить хоча б те, що за один рік було реалізовано 10 млн її примірників, а це – світовий рекорд книготоргівлі. Значущість моделі «Революція у навчанні» полягає в тому, що вона презентує теорію суспільства, яке навчається. Її автори показали, як знання здійснюють революційні зміни в освіті, бізнесі та родинному житті. Вони пропонують технологію освіти, яку можуть застосовувати відразу не лише окремі особи, навчальні заклади, а й цілі країни.

Прикро, що принципи «Революції в навчанні» залишаються невідомі освітньому загалу України, адже сучасній українській шкільній освіті притаманні саме ті вади, від яких застерігає програма Драйдена та Вос: згубна практика навчання, заснована на некомпетентних дослідженнях; нездатність переконливо показати результати досліджень, які спростовують старі міфи освіти; ігнорування у навчанні принципів здорового глузду, якими природно керується дитина. Щодо останньої вади – у сучасній шкільній освіті нашої країни численні наукові теорії презентуються за допомогою складної наукової термінології, що робить їх незрозумілими не тільки для учнів, а й для їхніх батьків.

Автори «Революції в навчанні» визначили 12 критеріїв створення «школи майбутнього», серед яких досить важливими є впровадження глобальної програми навчання для виховання громадян світу, інвестиції у найважливіше – вчителів – та зміна системи оцінювання. До речі, в українському науково-методичному посібнику «Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти» визначено аж 140 критеріїв створення такої школи, проте жодна із 12 вказаних вище тут не представлена [6]. Я дозволив собі прове-

сти невеличке ексклюзивне дослідження. Виявилось, що авторами новітнього педагогічного бестселера є всього дві талановиті людини із Нової Зеландії (маленької острівної країни серед Тихого океану, практично не помітної на політичній шахівниці світу) – письменник, видавець і дослідник методів навчання Гордон Драйден та викладач Джаннетт Вос. А український науково-методичний посібник «Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти» написаний аж 10-ма авторами – співробітниками Інституту педагогіки НАПН України та Директорату програмного розвитку освіти МОН. Напевно, обсяг принципів створення школи майбутнього є у прямій залежності від кількості авторів проекту: у новозеландців – усього 12 принципів, а у нас – аж 140, серед яких українські освітяни, швидше за все, не розпізнають визначальні орієнтири і тому «прийдуть» звсім не туди.

Цікаво також, що в Україні існує аж 10 науково-дослідних інститутів та 4 науково-методичні центри Національної академії педагогічних наук. Можна зайти на сайт Академії в Інтернеті і пересвідчитися, чим займаються ці поважні осередки педагогічної науки. Подивіться – не пожалкуєте. Виявляється, що свій рейтинг вони вимірюють не кількістю впроваджених у освіту ефективних технологій навчання (у чому і полягає логіка будь-якої продуктивної діяльності), а кількістю відділів та лабораторій, переліком тематик досліджень, кількістю працівників із науковими ступенями та званнями, кількістю спеціалізованих рад, захищених дисертацій, написаних монографій, періодичних видань тощо. І тоді стане зрозумілим, чому українська освіта має низьку якість, як і рівень життя громадян нашої країни. Чого тільки варте ЗНО з його автоматичним додаванням 100 балів! Кого ми хочемо зробити дурнями?

Завершуючи розмову про проривні технології, необхідно зауважити, що для кардинальних досягнень в освіті недостатньо змінити систему шкільного навчання. Головне – навчити дітей вчитися зараз і протягом усього подальшого життя, навчити мислити, уміти вибрати або створити для себе нові методи, які приведуть до успіху.

Назва третього розділу книги С. Ф. Клепка та Л. В. Литвинюк – «Вимір прогресу в освіті: система оцінювання лідерської компетентності» пояснень не потребує. Тут автори, як самі зауважують, намагаються «знайти відповідь на питання «Що таке результативність навчання? Як її виміряти?»». У розділі пропонується проект моніторингу рівня сформованості лідерської компе-

тентності учнів, учителів та випускників шкіл. При цьому передбачається, що кожний учень за допомогою учителів та психолога складає свій план шляху до лідерства. Ця особливість проекту дає можливість оцінювати індивідуальний прогрес кожної дитини, що є визначальною умовою невпинного руху освіти, а отже, і всієї країни вперед. І ще одне. Якщо ми будемо намагатися виховати лідерів лише у межах школи, із цього нічого не вийде. Потрібно організувати навчання школярів лідерства у масштабах усього світу через листування, поїздки на дослідження тощо. Крім того, українські освітні стандарти варто хоча б частково узгодити з міжнародними стандартами і системами порівняльного оцінювання.

Для оцінювання ефективності лідерства необхідно брати до уваги, перш за все, специфічні навички – здатність аналізувати, майстерно проголошувати промови, уважно слухати інших, аргументувати свої переконання, співпереживати, добру пам'ять на деталі.

У цьому розділі подається низка корисних матеріалів стосовно визначення ефективності лідерства: основні критерії лідерської компетентності учнів, карта самооцінки лідерської складової професійної діяльності, анкета визначення рівня сформованості лідерських якостей, тест визначення рівня сформованості лідерської компетентності учня, визначення рівня сформованості лідерської компетентності вчителів та випускників шкіл, показник лідерства.

У післямові автори посібника-довідника констатують, що «альтернативи процесу включення у зміст шкільної освіти лідерства як фокусного елемента філософії навчального закладу немає». І хоча достатньої ясності у розумінні поняття «лідерська освіта» поки що бракує, усе ж таки зусилля авторів цієї книги дають поштовх для подальших пошуків у цьому напрямі.

С. Ф. Клепко та Л. В. Литвинюк у своїй праці намагаються дати відповідь на питання: «Як педагоги 21-го ст. можуть самоспрямовувати та персоналізувати їхній власний професійний розвиток?». Ось їхня відповідь: «... лише у процесі становлення кожного вчителя лідером, який відповідає вимогам 21-го ст. Тому цей навчальний посібник-довідник спрямований на допомогу вчителю бути філософом власної освіти, лідером як у

своєму класі і своїй школі, так і за їх межами. Ми намагалися підготувати навчальний посібник-довідник як зрозумілого і компетентного гіда для педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу, який допоможе їм прийти до власної оригінальної системи формування лідерів для інноваційного суспільства».

Навчальний посібник-довідник «Формування лідерської компетентності в школі» містить корисні та змістовні додатки: заявка на проведення експериментальної роботи з теми «Формування лідерської компетентності для життя в інноваційному суспільстві», приклади міні-модулів з розвитку лідерської компетентності, перелік інновацій, що змінили світ. Книга має також глосарій та список рекомендованої літератури.

Насамкінець висловлюю щиро вдячність Сергію Федоровичу та Людмилі Вікторівні за ту інтелектуальну насолоду, яку я отримав, студуючи їхню книгу. А ще за те, що вони збагатили мої знання знайомством про цікавий і життєво важливий напрям філософії освіти – формування лідерів для інноваційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клепко С. Ф. *Інтегративна освіта і поліморфізм знання* / С. Ф. Клепко. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. – 360 с.
2. Клепко С. Ф. *Формування лідерської компетентності в школі: навчальний посібник-довідник* / С. Ф. Клепко, Л. В. Литвинюк. – Полтава: ПОІППО, 2012. – 270 с.
3. Коллінз Дж. *От хорошего к великому* / Дж. Коллінз; пер. с англ. – СПб: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2002. – 304 с.
4. Кови С. Р. *Лидер во мне: как школы и родители по всему миру помогают детям стать великими* / С. Р. Кови; пер. с англ. – Москва: Альпина Бизнес Букс, 2012. – 294 с.
5. Драйден Г. *Революція у навчанні* / Г. Драйден, Дж. Вос; пер. з англ. – Львів: Літопис, 2005. – 541 с.
6. *Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти: наук.-метод. посібник* / В. М. Мадзігон, Л. М. Ващенко, Л. І. Даниленко, Н. М. Лавриченко та інші. – Київ: Поліграфкнига, 2010. – 127 с.

Цитувати: Помогайбо В. М. Інноваційне суспільство: школа і виховання лідерів / В. М. Помогайбо // Постметодика. – 2014. – № 2. – С. 60 – 64.

© В. М. Помогайбо, 2014. Стаття надійшла в редакцію 23.01.2014 ■